

Одеса: ТЕС, 2020. 672 с.; Λιλια Μπλοούσοβα. Φιλικοί στη Βεσσαραβία έτη 1821–1823. Έγγραφα του Κρατικού Αρχείου της Περιφέρειας Οδησσού / Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού. Αθήνα: Εκδόσεις "Ελληνικά Γράμματα", 2022. 666 σ.

УДК 94

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-346-3-60>

Мартинчук І. І.

ORCID: 0000-0002-9665-3289

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України

та спеціальних галузей історичної науки

Донецький національний університет імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН І РИЗИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЙ ГРЕКІВ НАДАЗОВ'Я

Ключові слова: музей, музейні колекції, історико-культурна спадщина, греки Надазов'я, російсько-українська війна, Донецька область.

З початком російської повномасштабної агресії проблема музейної спадщини Донеччини значно загострилася, позаяк частина музеїв, що продовжували працювати на підконтрольній Україні території, потрапили у прифронтову зону і були вчасно евакуйовані; інші з різних причин залишилися на окупованій території. На сьогодні під російською окупацією знаходяться більшість музейних установ Донеччини, у яких зібрані історико-культурні матеріали, твори мистецтва, старовинні артефакти і предмети побуту представників грецької етнічної спільноти Надазов'я.

Отож, метою доповіді є огляд сучасного стану музейних установ Донеччини, у яких зберігаються артефакти і предмети повсякденного ужитку греків Надазов'я в умовах російської військової агресії. Задля описання використовується інформація з відкритих джерел, а саме: офіційних сайтів музеїв, Донецької облдержадміністрації, соціальних мереж (сторінки музеїв, державних органів управління культури у Facebook, мас-медіа тощо).

У затвердженому КМУ в грудні 2021 р. переліку музеїв, у яких зберігаються музейні предмети, що належать до державної частини

Музейного фонду України, наведено 45 музейних установ Донецької області, з яких 12 знаходились на непідконтрольній території [2]. Серед музейних установ, фонди яких залишилися на окупованій території, чимало таких, у яких зберігаються матеріали та експонати, що відображають історико-культурну спадщину грецької етнічної спільноти.

Музей народного побуту був заснований у 1989 р. як філія Маріупольського краєзнавчого музею шляхом реорганізації Меморіального будинку-музею А. Жданова у Музей етнографії і побуту жителів Приазов'я (від 1993 р. – сучасна назва). Експозиція музею розкриває особливості господарського і культурно-побутового життя краю кінця XVIII – поч. XX ст. У ньому представлені знаряддя праці, предмети побуту українців, греків, євреїв, німців Північного Приазов'я. У фондах музею нараховувалось понад 5 тис. експонатів. Найширше представлена повсякденна культура українців і греків. Особливо цінною є колекція, що відображає побут греків, які переселилися в кінці XVIII ст. з Кримського ханства. Вона містить килими, настінні ткани прикраси (*тохма*), вишиті сорочки та весільні хустки, жіночі головні убори (*періфтар*) та прикраси, пояси, металевий посуд, писанки тощо [1]. Після того, як було створено філію краєзнавчого музею у селищі Сартана, значну частину експонатів передали туди.

Музей історії та етнографії греків Приазов'я, заснований у селищі Сартана – один з найбільших грецьких центрів у Приазов'ї. Музей був створений за ініціативи Івана Папуша у 1987 р. Він зібрав твори мистецтва, старовинні артефакти і предмети побуту, якими користувалися греки у повсякденному житті [6, с. 5].

У 1991 році музей отримав статус народного, з 1997 року став філією Маріупольського краєзнавчого музею. Із цього моменту його основною тематикою стала історія та повсякденна культура греків-румеїв Надазов'я. У фондах зберігалось більше 3865 експонатів. Експозиція представлена у кількох залах починаючи з історії греків-переселенців із Кримського ханства, експонатів побутової культури і особистих речей мешканців села. На початку лютого 2022 р. селище зазнало значних руйнувань, а з березня 2022 р. Сартана знаходиться під окупацією, тому доля музейних фондів невідома.

Старобешівський меморіальний музей П. Ангеліної бере початок із кімнати-музею, що знаходилась у Старобешівській середній школі, на початку червня 1966 р. отримала статус музею. В експозиції представлено макет будинку, у якому народилася та виросла Парасковія, її особисті речі, фотографії, грамоти, листи. Окремий зал музею присвячений висвітленню історичної долі греків від їх переселення у Приазов'я до кінця XX ст., представлені експонати матеріальної

культури. На сьогодні музей знаходиться на непідконтрольній Україні території і доля зібраних експонатів невідома.

Краєзнавчий музей Волноваської міської територіальної громади відкрито в 1977 р. як відділ Донецького обласного краєзнавчого музею. У 1992 р. він отримав статус державного музею. Музейна колекція налічує понад 6 тисяч одиниць: археологічні артефакти, пам'ятки природи, документи, фотографії, предмети побуту, меморіальні речі. Усі вони висвітлюють матеріальну і духовну спадщину української і грецької культур, повсякденне життя. Етнографічна експозиція представлена сільськими українським та грецьким будинками кінця XIX – початку XX ст. З початком повномасштабного вторгнення Волноваха опинилося в зоні активних бойових дій. Музей евакуювати не встигли. Від 10 березня 2022 р. місто окуповане російськими військами, тому доля музейного зібрання невідома.

Народний музей історії села Старомлинівка імені С. К. Теміра Волноваського району створений у 1964 р. на громадських засадах краєзнавцем Степаном Теміром. У 1968 р. музей отримав статус “народний”. Колекція музею налічує понад 5 тисяч експонатів, що свідчать про історію краю, культуру та побут греко-урумського населення регіону. У 2014 р. з початком російської агресії село опинилося у прифронтовій зоні неподалік лінії розмежування, а з березня 2022 р. Старомлинівка окупована російською армією. Доля музейного зібрання невідома.

Народний музей історії селища Велика Новосілка Волноваського району заснований у 1961 р. У фондах музею зберігається понад 3300 експонатів. У музейних кімнатах представлені експозиції, що відображають побутову культуру жителів Великої Новосілки, передусім грецької спільноти. У 2014 р. селище Велика Новосілка опинилося у прифронтовій зоні, а з 2022 р. – в зоні активних бойових дій. Постійно перебуваючи на лінії фронту, інфраструктура селища зазнала великої шкоди. У січні 2023 р. музей зруйновано в результаті обстрілу російськими військами. Попри знищення величезної кількості грецьких артефактів, чимало цінних елементів грекам вдалося зберегти: вишивки, ковдри, кераміку, відео- та фотоматеріали. Але багато чого лишилося на окупованій території [5].

Тож огляд сучасного стану деяких музейних установ наочно демонструє серйозні ризики і загрози для національної культурної спадщини України. На жаль частина музеїв, що залишилися на окупованій території, припинили своє існування, а ті, що співпрацюють з росіянами, стають центрами інформаційної пропаганди.

Вважаємо цілком виправданими заходи щодо збереження історико-культурної спадщини етнічних спільнот, передусім греків. Незважаючи на фінансову скруту, продовжується відновлення діяльності музейних

установ. Активно відкриваються віртуальні музеї, проводиться робота з оцифрування музейних матеріалів. Зокрема створені електронні бази і проводяться віртуальні 3D-тури залами Народного музею історії селища Велика Новосілка [4], Художнього музею імені А. Куїнджі [3]. Завдяки можливостям соціальних мереж проводяться мистецькі акції, розпочинаються нові проєкти. Ці кроки є реальним проявом поважного ставлення до національної історико-культурної спадщини, незламності морального духу української нації.

Література:

1. Божко Р. П. Маріупольський музей народного побуту. Енциклопедія сучасної України / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL: <https://esu.com.ua/article-65918> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Про затвердження Переліку музеїв та заповідників, в яких зберігаються музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України. Постанова КМУ від 2 грудня 2021 р. № 1388.
3. Відродження культури Маріуполя: з'явилася можливість відвідати 3D-тур художнім музеєм імені Куїнджі // Східний варіант. Медіа № 1 Донецької і Луганської областей. 2023, 18 травня. URL: <https://v-variant.com.ua/vidrozhennia-kultury-mariupolia-z-iavylasia-mozhlyvist-vidvidaty-3d-tur-khudozhnim-muzeiem-imeni-kuindzhi/> (дата звернення: 20.11.2023).
4. Донеччина чекає на тебе. Віртуальний музей. Народний музей історії смт. Велика Новосілка // ДОНМЦК. Сайт комунальної установи культури “Донецький обласний навчально-методичний центр культури”. URL: <https://donmckmuseum.wordpress.com/> (дата звернення: 20.11.2023).
5. Життя у полоні: як культура греків Надазов'я опинилася в окупації. Східний варіант. Медіа № 1 Донецької і Луганської областей. 2022, 4 жовтня. URL: v-variant.com.ua (дата звернення: 20.11.2023).
6. Прокопчук Э. Традиции на ощупь и на вкус // Приазовский рабочий (Маріуполь). 2019. 6 нояб. (№ 80). С. 5.